

Les recents descobertes sobre la vida i l'obra d'Ausiàs March han estat recollides a la nova *Història de la Literatura*.

CULTURA

La cultura medieval catalana, més fascinant que mai

La nostra cultura medieval s'ha fet més fascinant, singular i rica gràcies a les últimes aportacions dels investigadors, recollides en els tres primers volums de la nova 'Història de la literatura catalana,' elaborats sota la direcció de Lola Badia.

Reportatge de Lluís Bonada

Nous coneixements. Noves descobertes. Nous punts de vista. El panorama de la literatura medieval catalana dibuixat entre els tres primers volums de la nova *Història de la literatura catalana*, editada entre Enciclopèdia Catalana, Editorial Barcino i l'Ajuntament de Barcelona, s'ha fet més detallat, profund i precís.

L'increment del nombre d'investigadors, lligat a l'important creixement de l'ensenyament de la literatura medieval a

les universitats, no únicament catalanes, ho ha fet possible. Com indica la directora dels tres volums, la doctora Lola Badia, en l'epíleg de la sèrie, els professors que es van anar fent càrrec de l'ensenyament de la literatura medieval a partir dels anys 80 a les universitats van esdevenir imperativament investigadors, atès que es veien en la necessitat de posar al dia el discurs crític sobre els textos que prescrivien els programes acadèmics. A la colla, s'hi ha afegit, també, algun estranger, a

hores d'ara fora del gremi universitari, com és el cas de l'italià Sefano M. Cingolani, autor dels capítols dedicats a Bernat Desclot i Pere III el Cerimoniós.

Entre la gran història de Martí de Riquer i els nostres dies, apunta la doctora Badia, s'han adquirit nous coneixements a causa, en primer lloc, de la nova documentació recollida dels arxius. "Per exemple, en l'organització de la poesia del XV", diu. Pel que fa a la poesia, "és important conèixer com es transmetia, a →

Lola Badia ha dirigit els tres primers volums de la *Història de la literatura catalana*, corresponents a l'època medieval.

JORDI PLAY

→ través dels cançoners, que ja et donaven una canonització, una prioritització, i aquest aspecte, per als nostres antecessors, com Jordi Rubió i Balaguer i Martí de Riquer, les dues grans síntesis, del 1949 i 1964, no era important”.

L'atenció a la materialitat dels cançoners ha permès saber quina va ser la canonització dels trobadors fins a un Jordi de Sant Jordi i, sobretot, Ausiàs March. I descobrir poetes que van tenir un reconeixement a l'època i que els primers historiadors romàntics no van apreciar. Les noves dades d'arxiu també han permès identificar molts poetes.

La centralitat de la cort com a lloc de producció i consum de la lírica ha quedat reforçada i més ben dibuixada gràcies als resultats de les dues línies de recerca, el buidatge dels arxius i l'atenció als cançoners, afirma la doctora Badia. Així, en el volum II es descobreix que l'adopció del català com a llengua de la poesia es dugué a terme a la cort valenciana del Magnànim, des que tornà de la primera expedició a Itàlia el 1424 fins a la seva partença definitiva el 1432. Ausiàs March, al costat d'altres poetes aleshores famosos com Martí Garcia, fa la seva entrada a la lírica catalana en aquests anys. “Veure que March no era l'únic poeta de la seva generació sembla rellevant”, diu Badia.

El control de la cronologia de la majoria de poetes permet distingir amb claredat entre les promocions successives a la de March. La que encapçala Pere Torroella, el poeta bilingüe de les corts ibèriques i italiana dels Trastàmara, és la responsable de la canonització de March a partir dels anys quaranta del segle XV.

Les recerques d'arxiu han donat una empenta a la lectura de March, una operació durant molt de temps problemàtica. Saber qui era dona Teresa, quan va néixer i morir, i avaluar què és un poema laudatori cortesà com el XXIII, “Lleixant a part l'estil dels trobadors”, ha permès d'estirar molts fils i de precisar una mica més la cronologia i l'ordre de la poesia marquiàna, si bé el corpus del poeta continua mantenint alguns dels seus enigmes.

Del nou cànon establert per la generació dels especialistes responsables de la nova història, i de la nova visió de la literatura medieval catalana que s'hi projecta, es conclou, en primer lloc, que la clau per accedir al nucli de la producció medieval que avui es considera literària –llavors només la poesia se'n considerava– són les traduccions i els traductors.

No únicament, diu la doctora Badia,

“VEURE QUE AUSIÀS MARCH NO ERA L'ÚNIC POETA DE LA SEVA GENERACIÓ SEMBLA RELLEVANT”

perquè tota la cultura medieval descansa sobre un text sagrat, la Bíblia, conegut en la seva traducció al llatí, sinó perquè de la traducció en general, de l'exercici de traduir, en neixen l'adaptació, la imitació i l'emulació de l'original. I com recorda Lluís Cifuentes en la presentació del bloc “Traduccions i traductors”, del volum II, “la història de la literatura catalana

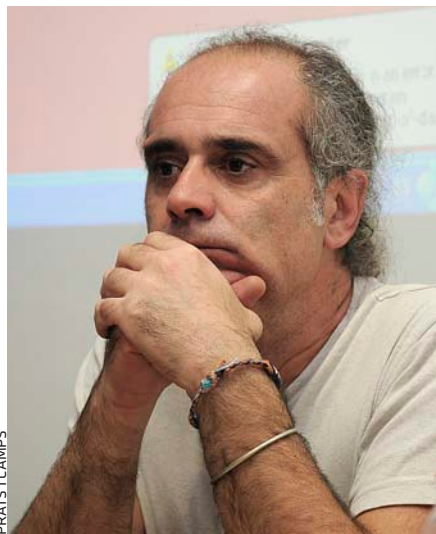
medieval està emmarcada per traduccions: els testimonis catalans escrits més antics són els dos fragments sobreviscuts del *Llibre jutge* visigòtic, i l'Edat Mitjana catalana es tanca, pràcticament, amb la impressió de la monumental versió de les *Metamorfosis* d'Ovidi feta per Francesc Alegre el 1494 i de la versió imponent de la *Vita Christi* de Ludolf de Saxònia, feta per Joan Roís de Corella.”

Això explica que els respectius índexs d'autors i obres es trobin farcits d'autors coetanis o antics, de totes les literatures que van alimentar la catalana, ja sigui com a autors d'obres girades al català o com a fonts, explícites o amagades. Entre els més citats trobem els Aristòtil, Dante, Boccaccio, Boeci, Ciceró, Horaci, Livi, Ovidi, Petrarca, Sal·lusti, Sèneca, Tomàs d'Aquino i Virgili.

Com ja era tradició entre els romanistes, i aquest aspecte s'ha intensificat amb la generació de la doctora Badia, la detecció de fonts amagades s'ha fet imprescindible per analitzar l'obra dels autors medievals, cosa que exigeix un coneixement profund de la tradició greco-llatina i dels autors europeus i orientals coetanis més influents a casa nostra.

D'altra banda, els pròlegs dels traductors contenen informacions precioses

El filòleg italià establert a Barcelona, Sefano M. Cingolani, és autor dels capítols dedicats a Bernat Desclot i Pere III el Cerimoniós.

PRATS I CAMPS

sobre l'acte de traslladar continguts d'un idioma a un altre i sobre la jerarquizació d'autors. Així, "el pròleg justificador de Ferran Valentí per a la seva traducció de Ciceró del 1450 acaba dibuixant un primer esbós d'història de la literatura catalana, presidit per Llull i Bernat Metge, acompanyats d'altres insignes *traductors*, escriptors de temes moralment exemplars en llengua vulgar."

Les traduccions, conclou Lola Badia, permeten veure la varietat i riquesa de la informació cultural. Perquè, puntualitza, aquesta història és, en definitiva, una història de la cultura en català durant l'Edat Mitjana. Per això hi té un paper destacat Arnau de Vilanova, que no era literat, sinó metge i agitador espiritual, però té obres en vulgar rellevants, i escrivia molt bé. Arnau de Vilanova forma part destacada de la història de la llengua i la cultura catalanes.

En el capítol dedicat a les traduccions queda clar que ens trobem davant d'una història de la cultura, no només de la literatura: els primers apartats parlen de la traducció d'obres científiques i tècniques.

Bernat Metge

Bernat Metge és tot just, precisa Lola Badia, el representant més destacat del

procés que porta de traduir creativament a produir obres literàries personals i innovadores. També ho és en la funció formativa de la cancelleria pel que fa a l'homogeneïtat i l'elaboració de la llengua. El seu cas il·lustra la transferència de l'establiment d'un estil depurat del llenguatge administratiu a la pràctica literària, llegim en l'apartat "La cultura dels secretaris i dels notaris i la prosa catalana", del capítol "Monarquia, llengua i literatura", elaborat per la doctora Badia, i inclòs al segon volum.

L'homogeneïtat i l'elaboració de la llengua de la cancelleria representen un punt de referència fonamental per comprendre el desplegament històric de la prosa literària catalana, considera la filòloga.

Un sector medievalista, cada cop més minoritari i marginal, encapçalat al seu temps per Miquel Batllori, va parlar i parla d'humanisme català en referir-se a l'obra de Bernat Metge. També ho havia fet Martí de Riquer, però ben aviat va abandonar la idea. Per a Badia i els seus col·laboradors i deixebles, és un desencert, i, a més, una qüestió superada, jubilada del tot.

"El terme *humanisme* -considera Lola Badia- s'havia fet habitual per designar de

"LA HIPÒTESI DEL FALS 'CURIAL' ÉS UNA ABSURDITAT QUE NO S'HA DE DISCUTIR", CONSIDERA BADIA

manera impròpia la cultura clàssica dels funcionaris de la cancelleria catalana. L'humanisme és una altra cosa, és un corrent específic de la segona meitat del segle XV, posterior a Bernat Metge, que s'inicia a Itàlia amb Lorenzo Valla. Consisteix a utilitzar el coneixement dels clàssics per fer una filologia combativa en el descobriment del passat històric. Un

descobridor d'un fals és un humanista, per exemple. Totes les persones sensates estan d'acord amb això. Hi ha medievalistes, però, que es guanyen la vida utilitzant una metodologia historiogràfica que no poden justificar. Utilitzen el mot humanisme amb una polisèmia acomodaticia i amb un sentit molt ampli per poder entendre alegrement el concepte. Prou. S'ha acabat. No és discutible. I si ho continuen discutint, no penso contestar. Hi ha moltes coses més importants a debatre"

Curial e Güelfa

Tampoc no pensen acceptar, els estudiosos presents als tres volums, que l'anònim *Curial e Güelfa* sigui una falsificació. Lola Badia i Jaume Torró, autors del capítol dedicat a la novel·la, reconeixen, això sí, que "la hipòtesi segons la qual el *Curial* fóra una falsificació de Milà i Fontanals ha estimulat l'estudi codicològic i paleogràfic del còdex i això ha permès establir que la comparació del manuscrit amb altres documents coetanis porta a datar la lletra entre els anys 1430 i 1440 i que la relligadura del volum és de finals del XV i principis del XVI.

"La hipòtesi del fals *Curial* és una absurditat que no s'ha de discutir", considera Lola Badia. Queda a l'aire, però, l'autoria: cap dels candidats proposats no ha obtingut una acceptació general i tampoc no han estat concloents les temptatives d'assignar una coloració dialectal concreta a la llengua de la novel·la.

El *Curial* i el *Tirant* són les dues grans obres en prosa, estableixen els medievalistes. "Si l'anònim autor del primer -diu Lola Badia- destaca per la cura i l'elegància del seu estil, que s'emmiralla en la prosa llatina de Petrarca, en la romànica dels narradors francesos del segle XIII i en la de Boccaccio, Joanot Martorell ofereix una novel·la cavalleresca literàriament enciclopèdica, que entreté i delecta el lector alhora que il·lustra sobre els valors de la croada contra el turc. Martorell, d'altra banda, reelabora molt a la seva manera la condemna de la fina amor de la tradició trobadoresca."

Boccaccio, Dante i Petrarca es figuren entre els autors estrangers més citats entre els tres volums medievals de la *Història de la literatura catalana*. Pintura atribuïda a Botticelli i inspirada en el *Decameró*.

→ Pel que fa a l'emergència dels primers textos en prosa catalans de gran alè al darrer terç del segle XIII ha calgut, indica la directora dels volums, afrontar un conjunt de singularitats, la més destacable de les quals és la del *Llibre dels fets* de Jaume I.

Com se sap, va ser el malaguanyat filòleg humanista Josep Maria Pujol la persona que va descobrir aquesta singularitat, que consistia en l'oralitat del text. El rei en persona l'hauria dictat. "Jaume I no sabia escriure, però era un gran escriptor", diu Lola Badia. Josep M. Pujol va poder participar, poc abans de morir, en la redacció del capítol corresponent, inclòs al primer volum, aparegut el 2013.

La singularitat catalana medieval més accentuada és, però, Ramon Llull, i la nova història ho reforça. Com precisa la doctora Badia, la singularitat més gran de Llull, "una figura que només es pot abordar com un cas a part dins del panorama medieval", és la seva presentació com a escriptor en llengua vulgar el 1271 amb una obra immensa, redactada en una prosa catalana perfecta, el *Llibre de contemplació en Déu*.

També es pot considerar fins a cert punt singular l'estima dels especialistes

pels seus autors, sempre amatents a destacar-ne les virtuts, a gratar a fons fins a trobar-les. Així, podem llegir, en el capítol dedicat a Eiximenis, redactat per David Guixeras i Sadurní Martí, demostren amb diversos exemples que, "tot i que segurament, com diu Martí de Riquer, Eiximenis 'no és mai genial', no es pot negar, doncs, que és un mestre de la narració i que alguns dels millors passatges de la literatura catalana medieval han sortit de la seva ploma".

Els dos filòlegs han seguit, com la resta de l'equip, el propòsit de l'obra, que ha estat, diu Lola Badia, de compilar, analitzar i posar a l'abast un repertori el més complet possible de textos catalans dels segles XII al XV amb atenció als trets de contingut i d'estil que avui es consideren literaris. L'estudi de l'estil dels autors, al costat del de les fonts, és un tret característic dels medievalistes.

Lectura cordial

I també han seguit la directriu de la directora, que calia aplicar el mètode positivista més rigorós i ser perspicaços, bo i fent una lectura "cordial i atenta" de les obres.

Analitzar, compilar, i posar a l'abast del lector culte però també del professional

de l'ensenyament i de l'estudi de la cultura medieval, al qual semblen a vegades dirigits amb preferència els textos, sobretot quan es prioritza la informació de la recerca feta, els complexos camins de la investigació, sobre la descripció dels resultats, de les conclusions. Sempre, però, de manera clara, sistemàtica i didàctica.

Pel que fa a la historiografia anterior, l'obra mostra el màxim respecte i admiració pels grans romanistes, en especial Rubió i Riquer. Lola Badia adverteix que els tres volums no qüestionen pas la tradició que els precedeix si no és amb raons molt sòlides, com la identificació documental d'escriptors, l'estudi material de la transmissió manuscrita i impresa i la detecció de fonts.

I per tal que el lector d'avui s'acosti a les peculiaritats de l'època, el primer capítol, redactat per Lola Badia, fa unes consideracions generals sobre la noció d'edat mitjana, el context sociopolític, la tradició literària i l'escola, el llibre manuscrit o la centralitat de la casa reial, consideracions que tenen la funció, diu Lola Badia, d'orientar el lector contemporani per ajudar-lo a salvar la distància mental que el separa dels escriptors antics. •